

ZAVRŠENA JE ANKETA O NEPOKRETNIM SPOMENICIMA IZ NOR-a

Zavod za zaštitu spomenika kulture NR BiH u zajednici s Glavnim odborom Saveza boraca NR BiH i Savjetom za kulturu i nauku NR BiH organizovao je, mjeseca septembra 1956 godine, anketu o spomenicima iz Narodnooslobodilačkog rata, koja je imala za cilj da putem narodnih odbora (otsjeka za prosvjetu i kulturu) i uz pomoć svih zainteresiranih faktora prikupi potrebne podatke o ovoj vrsti spomenika na teritoriji Bosne i Hercegovine. Brojni su ovi spomenici na teritoriji naše Republike s obzirom da su se na ovom području odigrali mnogi presudni politički i vojni događaji u Narodnoj revoluciji, da su Vrhovni štab i glavnine snaga NOVJ djelovali na području Bosne i Hercegovine preko dvije i po godine, kao i s obzirom na veliku masovnost učešća naroda Bosne i Hercegovine u Narodnooslobodilačkoj borbi, jer gotovo nema naselja koje u većoj ili manjoj mjeri nije učestvovalo u toj borbi. Anketa je organizovana i radi toga što se osjećala velika potreba da se što prije stvori jedna solidna evidencija svih nepokretnih spomenika Narodnooslobodilačkog rata. Bez takve evidencije nije bilo moguće planirati odgovarajuće mjere u vezi sa sistematskom zaštitom spomenika. Anketom su bili obuhvaćeni svi objekti koji su direktno ili indirektno poslužili, bili uključeni ili upotrebljavani od naših vojnih ili političkih organizacija u toku NOB-e, kao i oni spomenici koji su podignuti poslije Oslobođenja, a koji evociraju neke događaje iz NOB-e ili simboliziraju socijalističku izgradnju zemlje. Anketom su bili obuhvaćeni i spomenici koji su vezani s radničkim pokretom i radom Komunističke partije Jugoslavije prije Narodnooslobodilačkog rata. Preko Savjeta za nauku i kulturu NR BiH poslani su raspisi s potrebnim materijalom i uputstvima svim opštinama (otsjecima za prosvjetu i kulturu) na teritoriji naše Republike. U svrhu prikupljanja podataka i popisa spomenika iz NOB-e, Zavod je štampao poseban anketni list s dvanaest horizontalnih i tri vertikalne rubrike u koje je bilo potrebno unijeti sve tražene podatke. Radi uspješnijeg izvršenja ove akcije Zavod je u saradnji s Glavnim odborom Saveza boraca NOR-a NR BiH organizovao konferenciju u svim sreskim centrima na kojima su date smjernice za ovaj rad.

Krajnji rok za dovršavanje poslova na anketi bio je mjesec mart 1957 godine. Međutim, ovaj rok u dvatri maha morao se pomicati zbog toga što neki narodni odbori nisu odmah shvatili važnost i ozbiljnost ove akcije. Isto tako, ovaj rok se morao pomicati i zbog toga što narodni odbori nisu imali ili nisu bili spremni da odvoje potrebna finansijska sredstva za podmirenje troškova oko sprovođenja ankete.

Prilikom prikupljanja podataka veliku ulogu na terenu odgirale su organizacije Saveza boraca NOR-a.

Pomoć tih organizacija sastojala se uglavnom u organizovanju zajedničkih sastanaka na kojima se utvrdilo koji se sve objekti na njihovom području mogu smatrati spomenicima NOB-e, u angažovanju ljudi — učesnika u NOB-i koji su davali podatke o spomenicima, zatim u učestvovanju u radu ekipa, u raznim komisijama, itd.

Poslovi na anketi potpuno su završeni u prvoj polovici 1958 godine. Sa područja 191 opštine (po ranijoj teritorijalnoj podjeli Bosne i Hercegovine) dobiveni su podaci za 3629 raznih spomenika iz Narodnooslobodilačkog rata. Zavod je završio inventarisanje i podjelu ovih spomenika po vrstama. Stanje je sljedeće:

radionice oružja nastale u toku rata — 63; bolnice iz NOR-a — 292; štamparije iz NOR-a — 42; sjedišta vojnih štabova i političkih rukovodstava — 1075; kuće narodnih heroja — 189; pećine, zemunice i druga skloništa koja su korišćena u toku NOB-e — 168; partizanska groblja, kosturnice i groblja fašističkog terora — 418; spomen — ploče podignute poslije Oslobođenja — 381; umjetnički spomenici — 296; zgrade ili druga mjesta vezana za neprijateljska zločinstva — 315; važni pokretni i nepokretni spomenici u vezi s radničkim pokretom i radom Komunističke partije prije NOR-a — 39; ostali spomenici — 349.

Posmatrajući materijal o spomenicima NOB-e, dobiven anketom, u cjelini se može izvući zaključak da je akcija dosta dobro izvedena zahvaljujući prethodnim pripremama koje su na terenu izvršene. Obavljen je ogroman posao veoma značajnog karaktera, uz dosta poteškoća, naročito na terenu. Bilo je mnogo napora i zalaganja od strane ekipa koje su prikupljale ovaj obimni materijal na teritoriji Bosne i Hercegovine. Međutim, posmatrajući sa stručne strane obradu materijala, mogu se u mnogim opštinama konstatovati mnoge manjkavosti, koje su onemogućavale sticanje i sagledavanje potpunijeg značaja i važnosti pojedinog historijskog objekta. Očigledno je da su neke komisije, naročito u manjim mjestima, anketirale mnoga historijska mjesta isključivo po blijedom sjećanju učesnika u tim događajima, a možda i po pričanju drugih bez prethodne provjere i pozivanja na izvjesne pisane dokumente i historijske spise, kojih je svakako bilo u arhivskoj građi. Pa čak kada se govori i o lokalnim događajima, često se osjeća površnost i improvizacija, ponekad i lokalistička uskost koja ukazuje na pomanjkanje mjere za tačnost i objektivnost, a da se i ne govori o netačnostima koje se odnose na vrijeme u kojem su se odigrali određeni događaji, zatim o netačnostima u odnosu na imena ljudi koji su tada nešto značili ili predstavljali u tom kraju a i o greškama koje otkrivaju nedovoljno poznavanje naše borbe kao, naprimjer, podaci o korpusima i di-

vizijama kada oni još nisu bili ni formirani, o komadantima ovog ili onog korpusa, u koje su uvrstili i druga Pucara, kao i o desetinama sličnih podataka bez vrijednosti.

Tehnički opis objekata također je u velikom broju opština slab, a dobar dio opština nije uopšte dostavio tehnički opis i katastarske podatke, koji treba pobliže da označe gdje se koji objekat ili mjesto nalazi. Tako isto u mnogo slučajeva nedostaje foto-dokumentacija za anketirane objekte i spomenička mjesta. Mora se istaći da je kvalitet prikupljenih podataka većinom zavisio od kadrova koji su prikupljali materijal, jer je od sposobnosti anketara u većini slučajeva zavisilo kakav će se materijal spremirati.

Materijal koji je anketom prikupljen govori, pored ostalog, i o tome da se nije uspjelo da se većina vrijednih i značajnih istorijskih spomenika obilježi i očuva. Ima dosta važnih spomenika u skoro svim srezovima, koji nisu ničim obilježeni, a niti se o njima vodi potrebna briga. Navodim primjer neuređenih grobalja žrtava fašističkog terora u selu Gradini kod Bosanske Dubice i u Garavici kod Bihaća. Groblje u Gradini spada među najveća te vrste u Evropi, jer je tu pobijeno i sahranjeno preko trista hiljada žrtava Jasenovačkog logora. Isto tako potrebno je istaknuti da je priličan broj spomen-objekata, kojima su obilježena značajna mjesta, događaji ili pojedine ličnosti iz NOB-e, bez umjetničke ili arhitektonske vrijednosti, a poneki ne odgovaraju ni istorijskim činjenicama. Ima i umjetničkih spomenika koji svojim figuralnim oblikom i izgledom ni izdaleka ne izražavaju snagu i razmah određenog događaja, zbog čega se umanjuje njihov značaj i utisak na posjetioca. Također je potrebno prići reviziji i starih spomen-ploča, jer ih ima i takvih čiji tekstovi ne odgovaraju istorijskim činjenicama, a isto tako mnoge od njih imaju rđav likovni izgled. Povrh svega, tekstovi su opterećeni jezičnim i stilskim greškama, pa čak i totalnom nepismenošću. Tako, naprimjer, na jednoj spomen-ploči u Svodnoj, opština Bosanski Novi, koja je podignuta na grobu Desnice Laze, doslovno piše: »9. X. 1941.

G. PRILIKOM BORBE NA SVODNOJ OVĐE JE POGINVO DESNICA, LAZO, ČLAN K. P. J. KOJI JE POGINUVO. NA TERENU KOZARE PRVO.BORAC.

(tekst na spomen-ploči pisan je ćirilicom). Ili, naprimjer, karakteristični su netačni podaci na spomen-pločama na kući porodice Foht u Sarajevu, ili na jednom objektu u Jajcu, gdje spomen-ploča govori da je tu bila smještena štamparija CK KPJ, što ne odgovara istini. Ovakvih i sličnih spomen-ploča u Republici ima priličan broj.

Međutim, s materijalom o spomenicima iz Narodnooslobodilačke borbe, koji je dobiven anketom a kojim sada raspolaže Zavod za zaštitu spomenika kulture NRBiH. ipak se može dobiti približno jasna slika o stanju tih spomenika u Republici. Opšta je konstatacija, u vezi očuvanosti spomenika u Bosni i Hercegovini, da se priličan broj spomenika NOB-e nalazi u slabom stanju i da se ne vodi potrebna briga o tim spomenicima. Neposrednu brigu o njima trebalo bi da vode narodni odbori koji će na svoju vlastitu inicijativu ili na prijedlog Zavoda za zaštitu spomenika kulture u svojim društvenim planovima i budžetima predviđjati i osiguravati potrebna finansijska sredstva za njihovu opravku. U principu je pravilo da narodni odbori osiguravaju sredstva, ali je praksa pokazala da to ide vrlo teško. Narodni odbori ili ne mogu da odvoje sredstva, nemaju ih, pa se oslanjaju na dotacije viših organa ili, ponegdje, ima još nespremnosti da daju vlastita sredstva i da ih odvoje za ovu svrhu.

Da bi se izvršila selekcija i klasifikacija materijala o spomenicima iz NOB-e, dobivenog anketom, to jest da bi se izdvojili spomenici saveznog, republičkog i zavičajnog karaktera, Zavod za zaštitu spomenika kulture NRBiH. sporazumno sa Glavnim odborom Saveza boraca NOR-a NRBiH i Savjetom za nauku i kulturu NRBiH odmah po završetku akcije obrazovao je jednu stručnu komisiju sa zadatkom da izvrši navedeni posao. Komisija se sastojala od predstavnika stručnjaka istoriskog odjeljenja CKSK BiH. Muzeja narodne revolucije NRBiH, Jugoslavenske nar. armije i Zavoda za zaštitu spomenika kulture NRBiH. Komisija je u takvom sastavu obavila postavljene zadatke i stručno i znalčki. Već u samom početku svog rada, ona je stajala pred ozbiljnim problemom šta iz ogromnog bogatstva spomeničkog fonda treba izdvojiti i staviti pod zaštitu države. Da bi što uspješnije riješila ovaj problem, komisija je zauzela stav, da za zaštitu treba predložiti samo direktne, neposredne spomenike iz Narodnooslobodilačke borbe, odnosno objekte i mjesta na kojima su se u toku Narodne revolucije zbivali značajni događaji. Pridržavajući se ovoga stava, komisija je iz cjelokupnog spomeničkog materijala izdvojila i predložila za zaštitu svega 124 spomenika. Pregled spomenika koje je komisija predložila da se stave pod zaštitu države ukazuje na činjenicu da je većina tih spomenika NOR-a koncentrisana na prostoru između Sutjeske i Kozare, u Jajcu, Bihaću, Drvaru, zatim u Foči, Banjaluci i Mostaru, kao i na još nekim mjestima, što je i razumljivo ako se sagledaju borbeni putevi naših partizanskih jedinica i uopšte Oslobođilačka borba naših naroda.

Na kraju svog rada komisija je izvršila i reviziju dosad zaštićenih spomenika i na osnovu svoga kriterija predložila da se sa četrnaest objekata (od 41, koliko ih je bilo zaštićeno) skine zaštita. Istorijski događaji, vezani za ovih 14 objekata, po svom značaju daleko zaostaju za ostalim koji su predloženi za zaštitu.

Da bi se konačno u cijelosti završila ova opštekorisna akcija, Zavod za zaštitu spomenika kulture NRBiH, sporazumno sa Glavnim odborom Saveza boraca NOR-a NRBiH, obratiće se preko Savjeta za nauku i kulturu NRBiH svim narodnim odborima (otsjecima za prosvjetu i kulturu) i tražiti da se izvrši nadopuna i provjera podataka koji su dobiveni putem ankete.

E. Prolić

RAZMJENA STRUČNJAKA IZMEĐU AUSTRIJE I NAŠE ZEMLJE

Na osnovu sporazuma između Instituta za zaštitu prirode iz Beča (Institut für Naturschutz Wien) i Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rjetkosti NRBiH došlo je do obostrane razmjene stručnjaka u 1956 godini.

U julu 1956 godine boravili smo drug Šefik Bešlić i ja, 15 dana u Austriji, a u oktobru 1956 godine posjetio je našu zemlju Prof. Dr. Lothar Machura, direktor gore navedenog Instituta iz Beča, sa još dvojicom stručnjaka za zaštitu prirode. Ova putovanja odnosno posjete najistaknutijim predjelima prirodnih ljepota i spomenika, izvršena su na obostrano zadovoljstvo.

U samom Beču smo razgledali sve znamenitosti kao što su Umjetnička, galerija, Centralna Biblioteka, Biološki Institut, Zoološki Vrt, Schönbrunn i druge interesantnosti ovog za nas još uvijek veoma privlačnog grada. Kako je poznato okolina Beča je u čitavom svijetu čuvena sa svojom Bečkom Šumom. Bili smo za-

divljeni pogledom iz ove šume na Beč i okolinu. Oko 90 km od Beča nalazi se prirodni rezervat Melk, gdje su prekrasne šume smrčice, jele i bukve. Austrijske šume su veoma bogate raznom divljači, tako da smo u nekim lovačkim kućama vidjeli čitave zidove prekrivene rogovljem jelena, srna i divokoza. U ovom rezervatu (Melku), koji je i botanički rezervat, vidjeli smo krasne primjerke bijelog jelena, kojih u tome lovištu ima veliki broj. Ovdje je lov zabranjen, te je moguće divljač posmatrati iz blizine. Na ovom sektoru posjetili smo i jedno privatno šumsko gospodarstvo, gdje vlasnik u svojoj šumi sječe drvo i prerađuje na svojoj pilani. Ovi predjeli predstavljaju vrlo interesantne i raznolike prirodne ljepote. Šumu u većini sačinjavaju jela i smrča, a u manjem dijelu bukva, grab, jasen i ostali lišćari, sa raznim grmolikim i prizemnim vrstama flore. Posjetili smo grad Melk i još neka mjesta kraj Dunava, te smo se upoznali sa tipičnim austrijskim pejzažima i krajevima koji su potpuno obrasli četinarskom šumom sa prekrasnim planinskim livadama i pašnjacima.

Bez sumnje je njihov ptičiji rezervat, Nojsidlersko jezero (Neusidler See), jedan od najznačajnijih ornitoloških objekata u Austriji. Udaljeno je od Beča oko 120 km. Jezero smo posjetili u julu, te smo vidjeli veliki broj divljih gusaka i pataka, vivaka, roda, čaplji i ostalih prestavnika barskih ptica. Rezervat se nalazi pod upravom Instituta za zaštitu prirode u Beču, te se na samom jezeru nalazi biološka stanica Instituta, koja vrši sva proučavanja ornitofaune u rezervatu.

Oko 60 km daleko od Beča posjetili smo stari rimski grad, Carnuntum na Dunavu. Grad je izgrađen još u prvom stoljeću i bio je glavni grad Panonije. U II. stoljeću bio je razrušen od Markomana, te je poslije izmjene gospodara (Rimljana i Germana) krajem 4 stoljeća nestao. Grad je u toku kasnijih velikih ratova u tome području bio sasvim zatran, te su otpočeli radovi na otkopanju krajem 19 stoljeća, nešto slično kao u našem Mogorjelu. Do sada su otkopani veoma interesantni predmeti i prenijeti su u poseban muzej u Carnuntumu za izložbu. Ruine su ostale kao otvoreni muzej u prirodi iz prošlosti, te ga posjećuju mnogi turisti i naučni radnici.

U mjestu Maurer posjetili smo malu drvenu crkvu, koja je sagrađena još 1096 godine, te predstavlja bez sumnje jedan od najstarijih spomenika crkvene arhitekture u svijetu. U tom području smo posjetili i jedan o najstarijih manastira Svetog Križa, koji je sagrađen u 12 stoljeću.

Alpska jezera predstavljaju u Austriji bez sumnje najznačajnije turističke atrakcije i ljepote. Za zaštitu prirode ova jezera sa svojom prekrasnom okolinom i bogatstvom alpske flore i faune, jesu vanredni objekti. Najljepše od ovih jezera jeste Traun Jezero kod Gmunden, gdje svake godine dolazi veliki broj turista iz svih krajeva svijeta. Samo jezero je okruženo mnogim planinama, čiji masivi, raznih geoloških oblika, predstavljaju veoma interesantne i slikovite pejzaže. Sa jezera se vide vrhovi Grünberga (1000 m), Schönberga (2108 m), Sohnsteina (2000 m) i mnogi drugi, a naročito je interesantna stijena koja se zove »Spavajuća Grkinja«, a pokazuje lik jedne žene kao da spava.

Kada se pređe lađom preko jezera dolazi se u malo mjesto Ebensee, odakle se uspinjačom penje na Grünberg i Traunstein (1691 m). Sa vrha je prekrasan pogled na sve okolne vrhove planina čitavog područja Salzkammerguta. Isto tako su vanredno interesantna jezera kod Bad Ischla, Halstadta i druga.

Bez sumnje je Salzburg jedan od najljepših gradova u Evropi. Vidjeti ovaj grad, osjetiti sav njegov šarm, predstavlja vanredan doživljaj za svakog posje-

tioca. Osobita arhitektura njegovih zgrada i crkava posebnog kolora, pa njegove ulice i trgovi primamljuju svojim mnogim interesantnostima.

U području Univerzitetskog Trga nalazi se najznačajnija dragocjenost i ljepota grada: Rodna kuća Wolfganga Amadeusa Mocarta, koju posjećuju kao muzej mnogi turisti. Isto tako vanrednu ljepotu predstavlja vrt dvorca Mirabel sa svojim lejama cvijeća veoma slikovitih boja i ukrasa. Grad se naročito ljeto sa svim svojim prirodnim ljepotama i znamenitostima, sjedinjuje sa sjajem muzičkog festivala u savršenu simfoniju, te na sve posjetioce ostavlja nezaboravan dojam.

Općenito se smatra da je Tirol najljepša pokrajina u Austriji te se već iz voza mogu vidjeti mnogobrojne prirodne ljepote i rjetkosti. Naročitu pažnju privlače planine sa svojim vrhovima pokrivenim vječnim snijegom i ledom, najrazličitijih geoloških oblika. Prekrasne planinske livade i pašnjaci sa svojom alpskom florom intezivnih boja, čine ove krajeve vanredno interesantnim, te svi putnici i posjetioci ostaju zadivljeni njihovom ljepotom i pejzažima.

Srce Tirola je grad Innsbruck, koji se nalazi na 570 m nadmorske visine. Okružen je sa svih strana visokim planinama, te predstavlja jedan od najljepših gradova Austrije, gdje će svaki posjetioci naći nešto interesantno za sebe. U samom gradu nalazi se veliki broj spomenika kulture, kao npr. dvorski zamak Kralja Maksimilijana, dvorac Ambres i drugi. U okolini grada vide se tipična tirolska sela, jezera i kupališta. Međutim najvažnija atrakcija grada jest uspinjača, kojom se za 30 minuta može popeti na 2000 m visoki Hafelekar. Sa vrha se pružaju vanredni vidici na najviše vrhove tirolskih planina i na sam Innsbruck sa rječkom Inn. Na vrhu su izgrađeni moderni hoteli sa bjelom i širokim terasama, odakle se vide okolne zelene planine na dalekom horizontu sa planinskim livadama i zaleđenim vrhovima Alpa. U zimsko doba ovo je centar zimskih sportova, te predstavlja pravi zimski raj za posjetioce. Može se zaista zaključiti da je Innsbruck idealan grad u idealnoj okolini.

Nakon posjete Gracu povratili smo se u Beč i natrag u Sarajevo.

Naši gosti iz Austrije došli su uz moju pratnju preko Zagreba u Banja Luku, te smo im u Gornjem Šeheru pokazali rjetku vrstu paprati — papricu, gošpin vlasak (*Adiantum capillus Veneris* L) koju smo, stavili pod zaštitu kao prirodnu rjetkost. Od Banja Luke do Jajca gosti su bili zadivljeni ljepotom i romantičnošću doline Vrbasa sa impozantnim klisurama, pojedinim brzacima i kaskadama Vrbasa, što je predstavljalo veliki kontrast prema dotadašnjim predjelima do Banja Luke.

Jajce sa svojim mnogobrojnim spomenicima kulture i prirodnim ljepotama, učinilo je vanredan utisak, te su gosti izrazili želju da što je prije moguće ponovo posjete sve ove znamenitosti. Na putu za Travnik pregledali smo orijašku staru topolu u Turbetu, koja je zaista rjetkost svoje vrste. U samom Travniku postoje u aleji velike lipe (*Tilia travnicensis* Maly), za koje su gosti pokazali veliki interes kao posebnu vrstu flore. U selu Rankovići kod Novog Travnika, pregledali smo Carski hrast, koji zaista predstavlja pravu grdosiju. Naglašeno je da bi trebalo svakako učiniti napore da se ovaj hrast što više sačuva, te da se na svaki način izvrše konzervatorski radovi na njemu.

U Sarajevu su gosti posjetili čitav niz kulturnih ustanova kao muzej sa botaničkom baštom, Morićan, Begovu džamiju i ostale, a u okolini obišli su djelove Trebevića, Jahorine i područje ispod Hrastova. Kozija Čuprija u vanrednom sklopu sa okolnim pejzažima, pobudila je osobito interesovanje.

Na putu od Sarajeva preko Pala i Jabuke do Go-
ražda i Foče, gosti su mogli vidjeti naše najtipičnije
bosanske predjele sa vanrednim turističkim intere-
santnostima, a prizori sa Drine izazvali su kod njih
pravo ushićenje.

Iz Foče smo preko Tjentišta otputovali u prašumu
Perućicu, koja je za naše goste bila pravo otkrovenje,
te su stalno naglašavali, da ovaj objekat treba saču-
vati u interesu nauke i prakse, a isto tako kao veoma
značajan općenito za zaštitu prirode. Posjetili smo sa-
stavke Tare i Pive, odakle dalje nastaje Drina, te smo
na taj način pokazali gostima i dio Crne Gore sa nje-
nim prirodnim znamenitostima i ljepotama.

Na povratku iz Foče prošli smo kroz Sarajevo za
Mostar i Hercegovinu. Usput su se vidjeli krajnji
obronci Prenja i sve klisure dolinom Neretve od Ja-
blanice do Bijelog Polja. Mostar je predstavljao naro-
čitu atrakciju, te su mnogi objekti bili predmetom
divljenja. Iz Mostara posjetili smo Blagaj i vrelo Bune,
koje je pod zaštitom. Kod ovog objekta vladalo je naro-
čito interesovanje za hidrografske prilike našeg
krša te je naglašena želja da se posjete objekti u Ne-
vesinjskom Polju, odakle potječu i vode Bune.

U Čapljini gosti su posjetili Mogorjelo, Počitelj i
nekropolu stećaka Radimlju kod Stoca. Radi kratkoće
vremena nije se posjetilo Hutovo Blato i vodopad
Kravica, te je izražena želja da se ova dva objekta
naknadno posjete.

Iz Čapljine otputovali smo preko Metkovića i Ma-
karske u Split.

U Metkoviću smo razgledali ornitološku zbirku ta-
mošnjeg Lovačkog društva sa gotovo svim primjer-
cima ptica iz toga područja. U Splitu su gosti razgled-
ali Dioklecianovu palatu i još neke spomenike kul-
ture, te smo otputovali u Šibenik i odatle na Skra-
dinski buk na Krki. U to vrijeme bilo je mnogo vode,
te je buk prestavljao vanrednu ljepotu.

Preko Drniša otputovali smo u Bihać i na Plit-
vička jezera. Premda je bilo loše vrijeme, gosti su bili
oduševljeni Plitvicama i njihovim ljepotama. Nakon
iscrpnog razgledanja otputovali smo u Vrhovine, gdje
sam se ja rastao sa našim gostima, a oni su preko
Otočca, Senja, Rijeke i Ljubljane otputovali u
Austriju.

Za vrijeme obostranog posjeta izmijenili smo isku-
stva u radu na zaštiti prirode, specijalno u pogledu
organizacije službe. Postoje mnoge sličnosti u radu
obe zemlje, ali s obzirom da zaštita prirode u Austriji
ima dugu tradiciju, to smo specijalno mi mogli kori-
stiti mnoga njihova dostignuća u ovom području.

Kako se u Austriji održavaju svake godine zemaljska
savjetovanja o zaštiti prirode, kojima prisustvuju,
pored njihovih mnogih stručnjaka, i mnogi prirod-
njaci iz inostranstva potrebno je da u buduće budu
i naši prestavnici na ovim sastancima, da bi koristili
iskustva u radu na zaštiti prirode, zemalja koje su
u tom pogledu već postigle veoma značajne rezultate.
Potrebno je u buduće ostvariti još intenzivniju sarad-
nju na polju zaštite prirode između naše zemlje i
Austrije na obostranu korist.

Ing. V. Ržehak

SEDMA GLAVNA SKUPŠTINA MEĐUNARODNOG SAVEZA ZA ZAŠTITU PRIRODE I NJENIH SIROVINA

Međunarodni sastanci pojedinih specijaliziranih
grupa stručnjaka pokazali su se u posljednje vrijeme
kao jedan vid vrlo korisne saradnje na nacionalnom
i međunarodnom planu. Ne samo uži stručni problemi

koji se raspravljaju na takvim sastancima, nego i niz
susreta i prisnijih veza stvorenih među stručnjacima
raznih nacija, predstavljaju na prvom mjestu značajne
uspjehe u izmjeni informacija o naučnim dostignućima
u pojedinim zemljama, a zatim i ogromne politi-
čke dobiti na planu međunarodnog razumijevanja i
suradnje. Jedan sastanak, kao što je bila ova redovna
glavna skupština stručnjaka zaštite prirode, koji je
obuhvatio preko 200 delegata gotovo iz svih država
cijelog svijeta, tim je značajniji, jer su, osim ostalog,
u centru pažnje bili i problemi širokog značaja važni
za svaku zemlju u svijetu. Zbog toga je za žaljenje
što tu naša država nije imala niti svog zvaničnog
predstavnika, niti izvjestan broj posmatrača (kao što
su to imale mnoge države koje još nisu učlanjene
u Savez), nego samo jednog učesnika koji je svojom
vlastitom inicijativom i na svoj vlastiti trošak prisus-
tvovao konferencijama i diskusijama — koje su se
održavale u velikim dvoranama Visoke ekonomske
škole u Ateni i na ekskurzijama u grčke planine —
koje su bile, specijalno za naše prilike — od ogromne
vrijednosti.

Program rada ovog zasjedanja bio je vrlo bogat.
Uz niz uvodnih i skupnih referata rad se odvijao u
sekcijama. U sekcijama su obrađivane sljedeće teme:

I. Zaštita tla i vode

a) Iskorišćenje vegetacije pri suzbijanju erozije
(Izvjestilac: M. J. H a r r o w, Ruanda-Urund),
b) Posljedice podignutih brana (pregrada) za pri-
rodu — posebno u semi-aridnim zonama.

(Izvjestilac: M. E. S w i f t, U. S. A.),

c) Vлага, tekuće vode i evaporacija
(Izvjestilac: M. J. G u i l l o t e a u, Francuska),

d) Rezultati konzervacije tla i vode u vezi sa pri-
rodnim vodnim izvorima

(Izvjestilac: M. U. D' A n c o n a, Italija),

e) Uređenje pejzaža na bazi ekoloških podataka
(Izvjestilac: L. G. R o m e l l, Švedska),

II. Prosvjeta i zaštita prirode

(Izvjestilac: W. H. P e a r s a l l, Engleska),

III. Služba zaštite (Rijeke biljke i životinje)

(Izvjestilac: M. J. D o r s t, Francuska).

Jedno predavnje van programa bilo je posvećeno
istraživanjima o posljedicama atomskih radijacija na
živa bića.

Svaka tema i podtema sastojala se iz niza refe-
rata koji su bili umnoženi i učesnicima podijeljeni na
samom početku zasjedanja. Skupni referati rezimirali
su pojedinačne, a za vrijeme izlaganja pojedinih pro-
blema referenti su dopunjavali glavnog izvjestioca
svojim izlaganjima o specijalnim pitanjima.

U okviru teme o službi zaštite prirode zabilježena
su i (jedina) dva jugoslavenska referata i to referati:

I. P e v a l e k: Sur les plantes rares et menacées
de la région méditerranéenne de la Yougoslavie,

P. F u k a r e k: Arbres et arbustes rares et menacées
de la flore de la Yougoslavie.

Večeri su bile ispunjenje prikazivanjem brojnih
filmova iz područja zaštite prirode, koje su prikazi-
vale pojedine nacionalne delegacije. Svakodnevno su
priređivane kraće posjete značajnim naučnim i dru-
gim ustanovama u Ateni. Učesnici su imali prilike da
posjete arheološki muzej, klasične starine na Akropoli
i u njenoj okolici, zatim Poseidonov hram na naj-
južnijem rtu Atike, niz sredovjekovnih manastira sa
bogatstvom freski, zatim botanički vrt i parkove u
Ateni, pošumljivanje u okolini, veliko dvorsko poljo-
privredno-šumsko dobro »Tatoi«, planinu Parnis sje-
verno od Atene i niz drugih znamenitosti i prirodnih
ljepota u okolici grčke prestonice.

Za vrijeme zasjedanja organizirana je izložba knjiga i propagandnog materijala sa područja zaštite prirode u cijelom svijetu. Posebno su bili izloženi plakati sa temama iz zaštite prirode, koji su sačinjavali materijal raspisanog konkursa — na kojem su svi učesnici zasjedanja bili žiri.

Izdata je i prigodna serija poštanskih maraka sa motivima rijetkih biljaka i grčkih mitoloških prizora.

Završna zasjedanja održana su u antičkom ambijentu Delfa i tu — pod vedrim nebom, na kamenim klupama amfiteatra Dionizijevog kazališta, doneseni su zaključci i preporuke.

Nakon iscrpljenog radnog programa, izvjestan broj učesnika: zasjedanja priključio se ekskurzijama koje je organizovao grčki »Turring Club«. Nažalost, učesnici su bili u dilemi koju od četiri predviđene ekskurzije da izaberu, jer je svaka obećavala beskrajne užitke u lijepim pejzažima i u klasičnim spomenicima Grčke. Dvije ekskurzije bile su namijenjene prirodnicima i obje su vođene kroz najzanimljivije predjele mediteranske i planinske vegetacije. Jedna od ovih — ona na koju se javilo svega 10 učesnika — bila je na područje i na sam vrh planine Olimp u Tesaliji. Na ovoj ekskurziji učesnici su prethodno prošli kroz planinu Pannas, gdje su imali prilike da upoznaju prilike u projektovanom Nacionalnom parku, uglavnom u šumama grčke jele (*Abies cephalonica*). Na planini Olimp učesnici su također prošli kroz područje koje treba da u skoroj budućnosti bude izdvojeno u jedan nacionalni park. Ovdje se područje penje od pješćane obale Egejskog mora do najvišeg vrha Mitikas (Prestolje bogova, 2917 m nadmorske visine), i pokazuje vrlo zanimljive stepene nizanjanje vegetacije — od zimzelene makije sa »gol čovek« (*Arbutus andrachne* L.) preko šuma crnog bora (*Pinus Pallasiana* Lamb.) — balkanske bukve u uvalama — do rijetkih sastojina munike (*Pinus Heldreichii* Christ) koje se penju i pretvaraju u nisku žbunove kao klekovina kod 2200 m.

Pošto je vegetacija ove planine od posebnog naučnog značaja, to ćemo je obraditi iz bilježaka i drugom prilikom.

Posebno treba istaći da je ovom ekskurzijom rukovodilo planinarsko društvo iz Soluna, koje je sa naročitom pažnjom primilo učesnike u svom planinskom domu i pružilo im najveće mogućnosti komfora na ovom vrlo naporinom planinarskom terenu.

Odlučeno je da se sljedeće savjetovanje održi 1960 godine u Poljskoj. Nadajmo se da će na ovom zasje-

danju biti podnesena molba da se i naša država učlani u Međunarodni savez zaštite prirode i da na tom savjetovanju bude reprezentirana odgovarajućim brojem delegata i posmatrača.

Dr. P. Fukarek

NOVO NALAZIŠTE MUKINJICE (*sorbus chamaespilus crantz*) U BOSNI

Obradujući zanimljivu pojavu šibljaka mukinjice (*Sorbus chamaespilus* Crantz) na planini Plazenici kod Bugojna, naveli smo sva, iz literature poznata, njena nalazišta na bosansko-hercegovačkim planinama, Međutim, kao što smo mogli i pretpostaviti, usljed još nedovoljnog poznavanja flore i vegetacije naših planina, mogli smo ustanoviti jedno novo i vrlo zanimljivo nalazište mukinjice takoreći u neposrednoj okolici grada Sarajeva.

Novo nalazište mukinjice nalazi se na planini Jahorini kod Pala. Ovdje, u području prostranih pašnjaka surivuka »Nardetum Gole Jahorine* — u predjelu između livada Plandišta i Benj Glave (1778 m), u nadmorskoj visini od oko 1.700 m, nalaze se krševiti stjenoviti krečnjački ostsjeci obrasli velikim sagovima niskog grmlja klečice, pojedinim planinskim vrbama i pojedinačnim, vjetrom izlomljenim niskim smrčama. Tu je gornja šumska granica recentno potisnuta na vrlo nisku nadmorsku visinu, tako da se ovo nalazište nalazi znatno udaljeno od bilo kakve »formacije drveća«. Nadena su ovdje svega dva veća razgranjena grma mukinjice na tlu krečnjačke rendzine, a na izrazito sjevernoj ekspoziciji. Osim nabrojanih vrsta (*Picea excelsa* Link., *Salix caprea* L., *Salix hastata* L., *Juniperus nana* Willd.) u neposrednoj blizini mukinjice, a pod istim ekološkim uvjetima rasle su još i sljedeće biljke: *Lonicera alpigena* L.; *Arctostaphylos uva ursi* L. (koji je pokrivaio gole stijene sa prostranim sagovima) *Cotoneaster tomentosa* L. (1 primjerak) *Daphne mezereum* L. *Homogyne silvestris* (Scop.) Cas. *Vaccinium murtilus* L., *Anemone narcissiflora* L., *Helianthemum alpestre* (Jacq.) DC; *Carex laevis* Kit.; *Droba verna* L. ssp. i druge.

Prisustvo nekih navedenih vrsta jasno ukazuje na nekadašnje raširenje klekovine bora na ovom lokalitetu.

Ovo rijetko nalazište trebalo bi staviti pod zaštitu.

Dr. P. Fukarek

* K. M a l y u svojim florističkim prikazima Ravne Planine — Jahorine nije nigdje naveo nalaz mukinjice.